

HISTORIA ZAKŁĘTA w MAPACH

mgr inż. Mieczysława SOBOLA

Kto dziś wie, jaka jest najstarsza mapa Tarnowa ? Prawda, że to trudne pytanie. Skąd taka wiedzę czerpać? Ano pewnie od historyków naszego miasta - Antoniego Sypka, Kazimierza Bańburskiego. Ale tę wiedzę ma także jeszcze jedna osoba i nie jest nią historyk, tylko zasłużony geodeta mgr inż. Mieczysław SOBOL. Zaczniemy jednak od najstarszych map regionu. Nie jest to mapa Tarnowa, ale **mapa okolic Gręboszowa z sierpnia 1678 roku**, odnaleziona i po konserwacji ekspozowana w Muzeum Diecezjalnym w Tarnowie. Co prawda istnieją nieco starsze szkice granic posiadłości majątkowych, lecz nie mają one charakteru mapy. Mapa okolic Gręboszowa o wymiarach 60x61cm została wykonana odręcznie na papierze czerpanym w kilku kolorach i przybliżona jej skala wynosi 1:15000. Przymuszczalnie jej wykonawca Franciszek Michałowski – mierniczy przysięgły był studentem Akademii Krakowskiej, która w owym okresie kształciła też adeptów w tej dziedzinie. Ta rękopiśmienna mapa obejmuje obszar dóbr ziemskich w dolinie Wisły i Dunajca, sąsiadujących z ówczesnym starostwem nowokorczyńskim. Na mapie dodatkowo zaznaczona jest rzeźba terenu, szata roślinna i odwodnienie powierzchniowe. Przedstawiony na mapie stan z drugiej połowy XVII wieku jest bez wątplenia najstarszym szczegółowym obrazem kartograficznym tego odcinka Wisły i Dunajca. Mapa, przedstawiająca też zabudowę i stan dróg, jest kolorowa i mimo upływu czasu nie straciła nic ze swoich walorów. Należy sądzić, że niniejsza mapa powstała w okresie sporów sądowych o przeszkody w użytkowaniu drogi z Żabna i Gręboszowa do Opatowca, poprzez bród na Wiśle między jezuitami -właścicielami dóbr Ujścia, a Mikołajem Krasieńskim-właścicielem dóbr gręboszowskich. Na pewno nie odpowiada ona współczesnym wymogom, lecz godna jest uwagi jako przekaz ówczesnych okolic Gręboszowa z uwzględnieniem: zabudowy, przebiegu dróg, pól, rzek, lasów itp. Także brodem na Wiśle o drogę, o którą toczył się powyższy spór, przeprawił się ze swoimi legionami do Kongresówki marszałek Józef Piłsudski i dziś upamiętnia to pomnik marszałka po drugiej stronie Wisły naprzeciw ujścia Dunajca. Należy podkreślić, że wszystkie napisy zostały wykonane w języku polskim. Nazwy miejscowości, nie licząc zmiany pisowni, są dzisiaj takie same jak wówczas –mówi mgr inż. Mieczysław SOBOL.

Kolejną mapą, wartą szczegółowej uwagi, jest pierwszy plan miasta Tarnowa opracowywany w 1796r. przez Franza Grottgera. Plan ten także jest wykonany w kilku kolorach i stanowi bardzo ciekawy przekaz o zabudowie miasta, przebiegu dróg i placów oraz stanie władania, a także rzeźbie terenu i jest eksponowany w Muzeum na Wawelu. Jest to chyba pierwszy tak wykonany plan miasta Tarnowa. Mapa ta obejmuje swym zasięgiem grunty ciągnące się od zamku na Górze Marcina do cmentarza w Tarnowie – Krzyżu. Na pewno należy do najstarszych zachowanych planów miejskich i jest wykonana odręcznie na papierze. Mapa została wykonana w skali 1:2700, a wszystkie napisy są w języku niemieckim. Na planie zaznaczono istniejące wówczas: wzniesienia, ulice, zabudowania, kościoły, cmentarze. Budynek zaznaczony na mapie są ponumerowane i jest tam wiele obiektów, których już dzisiaj nie ma. Plac katedralny był wówczas zabudowany. Są też zaznaczone nieistniejące już kościoły, umiejscowione przy nich: cmentarze, stary zajazd pocztowy, dom książy, grunty kościelne, szpitalne i dworskie. Są także do dzisiaj istniejące: kościół katedralny, klasztor ojców bernardynów, ratusz i inne. Nie wiadomo po co i na czyje zlecenie powstała ta mapa. Prawdopodobnie chciano wówczas zinwentaryzować i pokazać wszystkie dobra miejskie. Inne, ujawnione opracowania kartograficzne, były wykonane w latach 1783 i 1804, lecz ich nie publikowano, ponieważ przeznaczone były do celów wojskowych.

Pierwszą jawną, kompleksową mapą naszych terenów, według geodety mgr inż. Mieczysława SOBOLA, była **mapa katastralna** wykonana w skali 1:2880 w latach 1847-50 ; dla samego miasta Tarnowa i powiatu tarnowskiego w roku 1848. Przy opracowaniu mapy katastralnej przyjęto tzw. wiedeński system miar. Jednostką miary długości był tu sążeń wiedeński-klaster równy 1,9 m, zaś jednostką powierzchni ówczesny mórg austriacki równy 5755m² . Kataster był zbiorem map i rejestrów . Początkowo był podstawą wymiaru podatku gruntowego, a następnie wykorzystano go do spraw własnościowych. Pod względem prawnym i administracyjnym zabezpieczał w księgach gruntowych własność nieruchomości rolnych i miejskich, oraz ułatwiał obrót nieruchomościami. Dokumenty katastralne dostarczały wiadomości o położeniu, powierzchni, kulturze i klasie gruntowej poszczególnych parceli każdego właściciela. Mapa katastralna chroniła prawo granic poszczególnych nieruchomości, gdyż zawsze można było je odtworzyć na podstawie mapy. Kataster, wobec dużej ilości informacji, po spełnieniu funkcji fiskalnych, a

następnie prawnych, zaczął również spełniać funkcje gospodarcze i techniczne. Warto tu przypomnieć spory z Węgry o Morskie Oko w latach 1870-1902. Właśnie mapa katastralna jako dokument zdecydowała, że z terenu 900 morgów tylko 30 morgów przypadło Węgrom, zaś reszta tj. Morskie Oko, Czarny Staw i teren po obu stronach Rybiego Potoku pozostał w dawnej Galicji i z kolei po I wojnie światowej przynależał do Polski.

Jeśli chodzi o czasy współczesne, to wykonano szereg map topograficznych, ale w dużej mierze dzięki autorowi Tarnów, jako pierwsze miasto wojewódzkie w Polsce, mógł poszczycić się wykonaniem mapy zasadniczej i jej pochodnej mapy ewidencyjnej. Została ona wykonana w naszym terenie w skalach: 1:500, 1:1000, i 1:2000. To właśnie mapa zasadnicza jest jednolitym podkładem mapowym dla całego kraju, a podstawą tej jednostki jest jednolity system miar, jednolity system pomiarów i określona przepisami dokładność. Szczególnie jest to ważne jeżeli weźmiemy pod uwagę, że jeszcze po II wojnie światowej pozostały w spadku różne podkłady mapowe po trzech zaborach, której to sprawy nie załatwiono w 20-leciu międzywojennym. Trzeba przypomnieć, że było województwo tarnowskie posiadało zbiór informacji przedstawionych w formie graficznej o przestrzennym rozmieszczeniu przedmiotów istniejących w terenie, a obejmujących treść sytuacyjną łącznie z: granicami władania, położeniem urządzeń podziemnych, rzeźbą terenu i elementami ewidencji gruntów. Mapa zasadnicza służy w szczególności: gospodarce ziemią, planowaniu przestrzennemu, projektowaniu i realizacji inwestycji oraz gospodarce terenami. Pochodna mapy zasadniczej - mapa ewidencji gruntów zawiera granice działek, ich numery oraz zabudowania i jest wykorzystywana w gospodarce ziemią do: wymiany gruntów, działań planistycznych, a przede wszystkim do działań prawnych. Szczególnie uwidacznia się to przy wpisach do ksiąg wieczystych, które są dokonywane na podstawie aktualnych wyrysów z map ewidencyjnych. Pisząc o mapach należy wspomnieć o szczególnym wypadku, gdy na terenie miasta przecina się południk z równoleżnikiem. Taki przypadek występuje w Tarnowie, gdzie przecina się 21 południk z 50 równoleżnikiem. W miejscu tego przecięcia, na Alei Tarnowskich w kierunku Góry Marcina, został osadzony duży głaz z różowego granitu, przyniesiony ze Skandynawii milion lat temu, przez lodowiec.